

BIBLIOTEKA

854-31
g 79

SABRI GODO

**koha
e
njeriut**

roman

8SH-31
G 59

SABRI
GODO

KOHA
E
NJERIUT

Roman

SHTËPIA BOTUESE
«NAIM FRASHËRİ»

I

Në prillin e vitit 1933 shtatë kalorës qëndruan te porta e teqesë së Markeshit. I pari i tyre ishte dedei plak i Teqesë së Madhe, që vinte aty për të sjellë dervish Merxhanin e ri, 22-vjeçar, me premtimin e qartë për ta bërë baba të teqesë së Markeshit. Pesë të tjerët ishin anëtarë të këshillit të kësaj teqeje, që kishin shkuar në Teqenë e Madhe për të marrë doemos dervish Merxhanin.

Mushkat e lodhura qëndruan pa lëvizur, me kokat lart. Dervish Merxhani ndihmoi dedein plak të zbriste. Ky ishte kapur tërë kohën me të dy duart në gungj e shalës dhe, kur zuri tokë, duhej ta mbanin, se gjiu drodhën gjunjët. Kalorësit e tjerë shpinë gjymtyrët. Mori fund udhëtimi 12-orësh, i nisur herët në mëngjes, kur ende nuk shquanin mirë fytyrat e njëri-tjetrit. Tani po shiheshin si për herë të parë dhe ndo-

njëri buzëqeshi i kënaqur, duke shprchur me këtë kënaqësinë e të gjithëve.

Prej një viti Markeshi e shihte veten nö një udhëkryq. Kishte vdekur babai i vjetër i teqesë dhe nuk po gjendej i riu. Në një vend të largët, të veçuar, i téri bektashi, personi i babait qëndronte pa dyshim më lart edhe se kryetari i komunës dhe komandanti i postës së xhandarmërisë. Veç kësaj, për shkaqe që i dinte kushdo, zgjedhja e babait të ri mund të gëzonte një pjesë të njerëzve, duke hidhëruar pjesën tjetër. Prandaj zaret u mbajtën në dorë për një kohë të gjatë dhe më në fund u hodhiën mbi dervish Merxhanin e ri, me shpresë se secila nga palët do të mundte t'i jepte me kohë drejtimin e duhur. Gjithsesi, ai do të qëndronte disa muaj në provë. Jo vetëm katër lagjet e Markeshit, po edhe katër fshatrat e tjerë të komunës, si edhe disa lugina përtëj maleve, do të mbanin sytë mbi këtë dervish, që do të bëhej baba e që mund të sillte ndryshime në jetën dhe zakonet e tyre, që mund të bënte edhe ligjet e veta, po që se do të kishte dëshirë, shtat e zemër për t'i bërë.

U afroan shërbëtorët që kishin pritur prapa dyerve me durim e kureshtje dhe i puthën dorën dedeit plak, kujdestarit të largët, me mendjen te dervishi i ri që rrinte prapa. Vetë dedei u kthyte ta shihte edhe një herë këtë dervish, siç shihet dhëndri, të cilit i jepet nuse vajza e madhe. Sytë e dedeit u mbyllën një çast prej mundimit të rrugës, ose nga një kujtim i ditës së hershme kur ai vetë kishte hyrë dhëndër i tillë në një bina më të madhe. Dedei shikonte përpëra i hutuar. Dervish Merxhani e ndihmoi të kalonte portën dhe oborrin me pllaka të mëdha guri, duke e mbajtur me kujdes për krahu. Si njitën të katër shkallët, e la të çlodhej te sofati i derës. Aty dedeit i drobitur mori frysë, ndofta murmuriti një lutje. Era

ia lëvizte fijet e flokëve si mëndafsh i bardhë që i binnin te veshët.

Dervish Merxhani lexoi fjalët e gdhendura në har-kun prej guri të derës: «Unë jam qyteti i diturisë, Aliu është porta.» Ai e kishte kokën plot me mësimme. I dukej se në atë teqe kishte qenë edhe më parë dhe dëshironte të hynte, të shihte nëse simbolet ishin nëpër vende, ndërsa dëgjonte të bridhnin në dhomat lart njerëz të zbatuar, hapa të njohur.

Ata të gjithë hynë në dhomën e parë me kube në të djathët, ku ishin varret e tre baballarëve të fundit, dhe qëndruan te varri në krye i baba Jasharit. Ky ishte më i lartë se dy varret e tjera, i mbuluar me ca qëndisma të zverdhura prej kohës, me shkronja që lëvdonin shpirtin e të vdekurit në qiel. Vizitorët aty mbajtën frymën, pa ditur ç'të mendonin, puthën drurin te këmbët me përulje e pendim dhe dolën me zemrën të lehtësuar. Si e bënë këtë detyrë, filluan të ngjiteshin në shkallët. Prapa dyerive, nga qoshet e fshehta, përgjonin shërbëtorët e shumtë të teqesë, ata që s'e kishin rangun pér të pritur vizitorë. Viti më i ëmbël i jetës së tyre kishte mbaruar, por ndofta jeta mund të vazhdonte njëlloj edhe me këtë dervish të ri, të pashëm e të butë, me sytë e zez gati të lotuar.

* * *

Dedei i Teqesë së Madhe qe larguar prej dhjetë ditësh. Dervish Merxhani rrinte në dhomën e tij të katit lart, duke pritur sekretarin. Dervishi kishte pamureve të teqesë. Ai po mendonte se duhej t'i jep-

te fund punës së këtyre hijeve. Me këtë mendim të ngulitur, u afrua te dritarja nga ana e lindjes, prej nga dukej një pjesë e shkëmbit të lartë, dhe pa atë që priste të shihte në atë orë të vapës së pasdrekesh: dervish Hasani, gjashtëdhjetëvjeçar, me trupin e bëshëm po me sytë e dobët, hiqej se flinte nën hijen e manit të kuq, në bregun afër Pyllit të Thanëve. Dervish Merxhani vuri buzën në gaz, ndërsa po i pri shej gjaku. E ku mund të flinte më mirë një dervish sesa nën një man, druri që solli prej Horasanit Haxhi Bektashi e që mbillet në çdo teqe të dheut? Mani kishte çelur kokrrat e vogla të rrudhura, gjethet e reja gati të tejdukshme dridheshin lehtas prej lëngut e flladir. Një grua me trupin të përkulur kaloi fshehetas nga lajthishta te Pylli i Thanëve dhe humbi rrëzë shkëmbit. Prej andej erdhi shenja, një trokitje e lehtë me gur. Dervish Hasani u çua si i përgjumur dhe hyri në pyllin e shkurtër këmbëzbathur e me duart në brezin e shallvareve, si për të bërë ujët e hollë.

Dervish Merxhani ndenji duke parë faqen e shkëmbit me ngjyrën e murrme të metalit, me damarët e bar dhë si kristal. U përkul në dritare dhe pa te dera e furrës në fundin e oborrit dervish Selimin e ri e të fuqishëm, i cili gjithashu kishte përgjuar hyrjen e dervish Hasanit në pyll. Dervish Selimi buzëqeshi dhe u kthyë të stivonte drutë. Dervishët tërë jetën i kthejnë kurrizin njëri-tjetrit, asnijëherë nuk lidhin miqësi të vërtetë, po ka disa pikë në të cilat ndihmohen he shtur.

Dervish Merxhani ndenji te postiqja e vet i tur bulluar thellë. Ajo që duhej bërë nuk ishte e lehtë. Të shuash te dervishi egërsinë, dëshirat, të ndryshosh natyrën e tij, me anë të lutjeve të gjata, heshtjes, mendimit, është njëlloj si të zbutësh akrepin duke e

mbajtur nën gur, ndërsa ai aty vazhdon të mbledhë helmin. Këtu duheskin veprime të tjera. Nja tri-katër gra shërbnin çdo ditë në teqe, për shpir, ose për bukën e gojës. Ca të tjera i qenë qepur teqesë nga jashtë. Hijet e tyre rrëshqisnin ndanë mureve dhe nganjëherë kalonin nga ashefi në oxhak-kafe. Ato sikur e ndienin në lëkurë afrimin e dervish Merxhani kur lëvizte në teqe dhe dilnin papritur prej skutave, me drujtje, po edhe me një mendim të prerë për t'i bërë të ditur dervishit të ri e të pashëm se ato ishin aty. Me kalimin e ditëve gratë po merrnin më tepër guxim dhe njëra prej tyre qëndroi një ditë në fundin e shkallëve, me drithërimën në trup, me ethet në sy.

Pëshpëritje të vjetra, të fshehta, ia skuqën ballin dervish Merxhanit. Një grua del natën nga një teqe duke thirrur me lebeti. Një baba gati i çmendur e ndjek ta kapë duke e mallkuar. Në një teqe tjetër një baba koprac e rrjep të gjallë fshatarin e varfër, ia merr jetimit tokën; një teqe më tej ka zënë ujët e luginës, mbledh misër për ta shitur në dimër. Gjëra këto që s'mund të fliten, as të mendohen dhe që s'do të ngjasin kurrë në Markesh. Kjo teqe mban një erë patriotizmi të vjetër, trazuar me erën e kalbësirës së shtuar vitet e fundit. Kjo duket edhe nga qortimi i heshtur në sytë e vizitorëve. Dervish Merxhani, si mëkëmbës i babait, do t'ia kthejë doemos emrin e mirë teqesë së Markeshit. Do t'i përzërë gratë dhe do t'i ndëshkojë dervishët. Kur e mendoi këtë, ndjeu leh-tësim.

Erdhi sekretari që mbante llogaritë. U ul në gjunjë dhe hapi defterin, i gatshëm të mbrohej. Dukej burrë i ndershëm, po jo dhe aq i zoti të kthente në shifra ato që kishte në mendje. Dervish Merxhani arriti të kuptione se kishte të bënte me teqenë në Qytezë dhe me teqenë verore në Rallenjë, të cilën s'e kishte

parë ende. Të dyja bashkë ishin prona më e madhe e krahinës me toka buke që jepeshin me një të tretën, me kullota e pyje, me pesëqind dhen e dhi, me nëntë pendë qe, me kuaj e lopë. Pa ishin edhe dhuratat nga populli që mblidheshin sidomos në teqenë verore, e cila ndodhej në kryqëzimin e rrugëve. Pa ishin të ardhurat nga sharra e drurit, nga shitja e barit... Shpenzimet ishin të regjistruara, po jo të mbledhura, nuk dihej si dilte fundi, aq më tepër sepse llogaritë trazoheshin me ca shitblerje të vitit të shkuar. Sekretari djersinte, rrinte mbi defter me ballin si dem, por e shihte edhe vetë se ndodhej zbuluar nga krahu tjetër, hapte gojën pa mundur të nxirrte fjalën. Dervish Merxhani e ndihmonte. Më në fund mendoi se duhej të gjente një sekretar tjetër që t'i mbante të pastra llogaritë, po për këtë duhej edhe pëlqimi i këshillit të teqesë.

Njerëz të panjohur i hodhën një thes në kokë dervish Hasanit te Pylli i Thanëve dhe e rrahën fort. Një djalë i vogël erdhi më pas në teqe dhe tha fjalë të mësuara përmendsh, tha se demit që harbonte do t'i prisnin nishanet po të dilte prapë te Pylli i Thañeve. Dervish Merxhani e dënoi dervish Hasanin të hapte tokë me shërbëtorët duke thyer gurë deri te burimi rrëzë shkëmbit. Ditën e parë dervish Merxhani kaloi në udhëzën sipër teqesë dhe u hoq se nuk e pa dervish Hasanin tek thyente gurë. Por duhej t'i kalonte pranë dhe u ndal. Hasani uli varenë dhe ndënjë heshtur, veç sa luajti pak qepallat. Po Merxhani kishte jetuar një kohë të gjatë në mes të dervishëve e myhibëve për t'ia kuptuar tronditjen dhe hidhërimin e thellë. Ditën tjetër Merxhani shkoi e ndenjaty afër, si për t'ia lehtësuar dënimin, ndërsa mendonte për fatin e dervishit, i cili është njeri e njeri s'është, se i ngrihen furtuna të mëdha në shpirt, po

dëshirat i ka të ndaluara, është i lirë të lëvizë dhe prapë mbetet i lidhur. Këto dhe të tjera donte t'i shpjegonte Hasanit, po iu lidh fjala në gojë. Hasani ktheu sytë e dobët e u lut pa zë, si një qen në vuajtjen më të madhe dhe në fytyrën e shëndetshme i trazoheshin lotët me djersën. Atëherë zuri të vuante fort edhe vetë dervish Merxhani e shkoi e u mbyll lart në dhomë, u ngulit në postiqe që të mposhtte të nxeh-tët dhe shqetësimin.

Dervish Merxhani i kishte përzënë gratë. Në teqe u ndanë punët ndërmjet dervishëve e shërbëtorëve. Dervish Lala i vjetër do të shërbente në mejdan-evi, dervish Hasani në oxhak-kafe, dervish Selimi te fu-sic ishin. Qehaja i teqesë u caktua Aliu, shërbëtori më i vjetër. Ky ishte i imët, po i fortë, me fytyrë të mprehtë, sy të vegjël e mendje të gatshme. Ai filloi të nxiste njerëzit gjithandej, duke përpjekur pëllëmbët. Dervish Merxhani mund të thoshte se punët do të bëheshin më shpejt e më mirë nga sa i kishte mënduar. Teqeja nga brenda ishte si një rrotë që mund të vërtitej ngadalë, duke ia vajosur krismat. Forca e vërtetë me të cilën duhej të matej fillonte te pragu i portës: Markeshi i pjerrët gri, i ndarë në katër lagje, me pyjet e dendura të errëta, një kazan i madh i natyrës me disa çarje, rrëthuar me male dy mijë metra të larta që mbajnë dëborë deri në maj. Pa ishin përtej maleve edhe nënprefektura e madhe e Mertqanit dhe komuna e Korenës, që të dyja bektashiane, kujdesin e saj. Kjo teqe e veçuar nga bota shtrin-vishi i ri ndiente tërheqjen e kësaj hapësire madhështore, po edhe druajtjen që i jep njeriut e panjohura.

* * *

Një njeri që vjen nga larg për të kryesuar diçka në një vend të mbyllur, ngre rrëth vetes nxitje e kureshtje, si guri që bie në pellg, duke përhapur valët tej. Ndryshimi është ky: njeriu mbetet në sipërfaqe, nën sytë e të gjithëve. Vinin pareshtur njerëz në teqe, pinin një kafe, nuhasnin dervish Merxhanin dhe shkonin. Fshatarët që vinin nga larg dervishi i mban te për darkë.

Atë ditën e parë, kur dervish Merxhani hyri në teqe dhe u zhduk pas portës, puna e tij ishte folur në çdo ahur, edhe në stanet më të largëta. Në ditët që pasuan, prej teqesë u përhapën disa lajme, që shtuan hamendjet rrëth babait të ardhshëm. Prandaj secili kërkonte të shihë me sytë e tij. Disa myhibë kishin dalë prej teqesë duke tundur kokat, duke buzëqeshur në hënëz. Ky dervish tregohej i mësuar, fliste me një ëmbëlsi që të merrte zemrën, dinte me themel numrat dhe shenjat. Sadi Pejza, kryeplaku dinak i Ballit, e kishte pyetur se nga e mori fuqinë Haxhi Bek-tashi. Merxhani qe përgjigjur pa ngurrim, duke treguar rrugën e mësuesit prej Horasanit në Anadoll, i prirë nga zëri që i kishte dhënë të fshehtën për ta ruajtur gjashtëqind vjet.

Këto, dhe të tjera, po i tregonte mirë e bukur dervish Merxhani dhe myhibët e dëgjonin me gojën gjysmëhapët. Po ai shihte nga ana e tij se, ndërsa kë-naqeshin prej përgjigjeve dhe i jepnin zemër të ecte më tej, ata sikur kërkonin përtej fjalëve diçka tjetër, një si shteg të fshehtë që do të zbulohej më pas. Dervishi e ndiente këtë me forcë, këpuste fjalën dhe kthehej e shihte Sadi Pejzen. Ky nënqeshte i kërrusur. Ai kishte qenë i pari që bindi këshillin të kërkonte